

УДК 332.14 (477.87)

**В.І. Бойко,
О.О. Атаманюк**

СУТНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ У КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Анотація. У статті здійснена всебічна характеристика сутності соціальної інфраструктури. Виявлені особливості функціонування її закладів та організацій в умовах сільських територій. Визначені закономірності, проблеми та тенденції розвитку. Обґрунтовані принципи управління та регулювання. Визначені форми та засоби державної підтримки на перспективу.

Ключові слова: соціальна інфраструктура, заклади, організації, проблеми, тенденції, сільські території, регулювання, управління, державна підтримка, розвиток.

Summary. The article presents a comprehensive characterization of the essence of social infrastructure. Peculiarities of the functioning of its institutions and organizations in rural areas. The regularities, problems and development trends. Sound principles for management and regulation. Determine the forms and means of state support in the future.

Key words: social infrastructure, institutions, organizations, issues, trends, rural areas, regulation, management, state support, development.

Постановка проблеми. Оптимальне поєднання матеріального виробництва і соціальної інфраструктури дає змогу забезпечувати відповідність між матеріальним добробутом і духовним розвитком населення сільських територій. При цьому необхідно відмітити зростаючу роль і активний зворотний вплив соціальної інфраструк-

тури на розвиток суспільного виробництва. Адже науково-технічний прогрес, якісно нова техніка й інноваційні технології у сільському господарстві вимагають підвищення рівня освіти, кваліфікації, загальної культури працівників, їх дисциплінованості та відповідальності за доручену справу. Як свідчить досвід, недооцінка соціальної інфра-

© В.І. Бойко, О.О. Атаманюк, 2016

Бібліографія ДСТУ:

Бойко В.І. Сутність та проблеми функціонування закладів та організацій соціальної інфраструктури у контексті державної підтримки розвитку сільських територій / В.І. Бойко, О.О. Атаманюк // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2016. – №4 (36). – С. 37-40.

References (APA):

Boiko, V., Anamaniuk, O. (2016). Sutnist ta problemy funktsionuvannia zakladiv ta orhanizatsii sotsialnoi infrastruktury u konteksti derzhavnoi pidtrymky rozvytku silskykh terytorii [The nature and problems of functioning of the institutions and organizations of social infrastructure in the context of state support of development of rural territories]. Visnyk Berdians'koho universytetu menedzhmentu i biznesu, 4(36), 37-40 (in Ukr.)

структури, її відставання від розвитку виробництва є однією з причин гальмування зростання його ефективності. Через це розвиток соціальної інфраструктури є важливим чинником прискорення економічного розвитку та якісного перетворення умов життєдіяльності людей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В умовах сучасної економіки загальним питанням розвитку соціальної інфраструктури приділяють увагу такі науковці, як Л. Богуш, В.Бойко, М. Ігнатенко, Г. Колосюк, В. Куценко, Л. Мармуль, Я. Остафійчук, І. Романюк, В. Терещенко. Кожний з цих учених зробив свій вагомий внесок у дослідження соціальної сфери та інфраструктури села. Проте виявлення сутності соціальної інфраструктури в умовах динамічних інноваційних змін життєдіяльності, соціальних статусів та пріоритетів потребують подальших обґрунтувань у комплексі з необхідністю вирішення завдань державної підтримки розвитку сільських територій.

Метою статті є всебічна оцінка сутності соціальної інфраструктури, виявлення проблем і тенденцій функціонування її закладів та організацій, обґрунтування форм і заходів їх державної підтримки у контексті розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення й розвиток самої категорії «соціальна інфраструктура» відбувався в процесі послідовного поглиблення методологічних і методичних розробок у галузі соціально-економічного планування та прогнозування розвитку сільських територій. Досить часто в науковій літературі поряд із соціальною інфраструктурою використовується термін «соціальна сфера», «соціокультурна сфера». Вони визначають ширше коло питань соціально-економічного розвитку і виходять за межі категорії «соціальна інфраструктура».

Між тим соціальна інфраструктура охоплює заклади та організації освіти, охорони здоров'я, культури, побуту, дозвілля, громадського харчування, готельно-ресторанного господарства і відображає процеси, що забезпечують життєдіяльність людини. Вони вимірюються за допомогою органічно взаємопов'язаних показників, таких як забезпеченість послугами соціальної інфраструктури сільського і міського населення, її об'єктами поселенської мережі, вартість послуг в розрахунку на одну особу, їх динаміку тощо [1, с. 28]. Тому можна говорити, що соціальна інфраструктура є складовою соціальної сфери села.

Соціальна інфраструктура – це особливим чином територіально організована, історично конкретна, що відповідає способу виробництва, сукупність видів діяльності і відповідних їм галузей виробництва, підприємств і суспільних відносин, які забезпечують позавласне виробництво

матеріальних і надання соціальних благ для задоволення потреб особистого (індивідуального) споживання, необхідного для збереження життя населення, відтворення робочої сили і її продуктивного суспільного використання [2, с. 213].

За такого трактування соціальна інфраструктура виступає одночасно як соціально-економічна і як просторова категорія. Вона об'єднує як деякі базові (торгівля, громадське харчування, побутове обслуговування), так і надбудовні (освіта, охорона здоров'я, мистецтво, культура тощо) види діяльності; задовольняє не тільки фізичні, матеріальні, але й духовні потреби, які перебувають у сфері як виробництва, так і споживання життєвих засобів. Отже, вони включені у всі сфери існування людини і у всі стадії процесу відтворення робочої сили.

При цьому зміст соціальної інфраструктури як економічної категорії розкривається у таких основних моментах. Поняття «соціальна інфраструктура» відображає економічні суспільні відносини, що виникають між суспільством та його членами в процесі споживання ними специфічних благ для відтворення робочої сили та гармонійного розвитку особистості [3, с. 17]. Відповідно до марксистської теорії, основою існування людського суспільства є суспільно корисна трудова діяльність. «Праця, - писав К. Маркс, - як творець споживчих вартостей, як корисна праця, є не залежна від будь-яких суспільних форм умова існування людей, вічна природна необхідність: без неї не можливим був би обмін між людиною і природою, тобто не було б можливим саме людське життя».

На стадії власне виробництва (робочої сили) соціальна інфраструктура забезпечує відповідні умови для суспільно необхідного рівня задоволення особистого споживання, узгодженого із загальним рівнем розвитку продуктивних сил і характером виробничих відносин. Саме у цій сфері встановлюються пропорції між діяльністю по виробництву матеріальних благ і соціально-інфраструктурною діяльністю, нагромадженням і споживанням, масштабами розвитку галузей власне матеріального виробництва і соціальною інфраструктурою.

У сфері розподілу робочої сили соціальна інфраструктура відіграє важливі розподільчі функції. Вирішальну роль при цьому має уже не загальний масштаб її розвитку, а територіальна організація, яка створює умови для орієнтованого на інтереси суспільства індивідуального споживання і територіально-галузевого перерозподілу робочої сили [4, с. 204]. З точки зору міграційних процесів у регіонах країни, цей механізм включає три органічно пов'язаних між собою компоненти: умови, які формують орієнтовані певним чином міграційні

установки індивідів; які забезпечують їх по місцю від'їзду необхідними навичками і можливостями для реалізації цих установок; і які закріплюють на новому місці проживання.

У сфері обміну соціальна інфраструктура забезпечує умови для підвищення мобільності робочої сили як на основі створення необхідних передумов для швидкого територіально-галузевого перерозподілу трудових ресурсів, так і шляхом розвитку транспортного обслуговування і скорочення часу на переміщення і у сфері їх споживання. Суттєве значення при цьому також має не тільки загальний масштаб розвитку і галузевий склад соціальної інфраструктури, але знову ж таки її територіальна організація [5, с. 114]. Це зумовлено тим, що період обігу товарної маси спожитих у процесі відтворення робочої сили послуг значною мірою залежить від умов розміщення об'єктів соціальної інфраструктури як по відношенню до пунктів або центрів (ареалів) виробництва життєвих ресурсів, так і до їх споживачів.

На завершальній стадії процесу відтворення робочої сили, при її безпосередньому використанні соціальна інфраструктура виконує функції важливого механізму регулювання непродуктивних витрат фізичних і духовних сил людини, а також її вільного часу при реалізації індивідуального споживчого попиту. Таким чином, соціальна інфраструктура являє собою складну соціально-економічну просторову систему, яка виступає як органічна складова одночасно двох більш широких по відношенню до неї систем - соціально-економічної і соціально-просторової. При цьому в обох випадках соціальна інфраструктура включена в ці системи на різних ієрархічних умовах.

Соціальна інфраструктура формується і розвивається у фокусі складного переплетіння соціально-економічних і соціально-просторових зв'язків [6, с. 46]. Перші виступають по відношенню до других як визначальні, хоч другі також здійснюють певний вплив на перші. Як просторова категорія, соціальна інфраструктура підпорядкована у своєму розвитку і деяким специфічним закономірностям. До найважливіших із них слід віднести: зростаючу регіональну диференціацію, зберігаючи територіальну циклічність розвитку, посилюючи територіально-функціональну зв'язаність і цілісність. Ці закономірності в повній мірі проявляються у різних ситуаціях.

Задача її розвитку полягає в тому, щоб забезпечити управління ним, направлене на підвищення її ефективності, в першу чергу, як механізму забезпечення нормального режиму відтворення трудових ресурсів, людського капіталу та сільського населення загалом [7, с. 23]. Основою вирішення цієї задачі є розробка програм розвитку і розміщення сільської соціальної інфраструктури

на основі нормативного підходу у фінансуванні та децентралізації у регулюванні. Важливе значення має врахування статусу та депресивності сільських територій.

Сучасна інфраструктура села, яка почала формуватися більше ста років тому, первісно правила за основу економіки та опору економічної влади держави. У природно-історичних умовах процеси формування ринкової економіки і ринкової інфраструктури тривали паралельно. При цьому природно-історичний характер виявляє себе в тому, що ринкові механізми та інститути виникають не одночасно і відразу, а поступово і частково. Спочатку з'являються загальні інститути ринку – розподіл праці, відокремлення і приватна власність, грошова форма загальної праці.

На цій основі формуються загальні та специфічні інфраструктурні інститути, представлені як державою, так і приватними структурами (освіта, охорона здоров'я, дозвілля, зв'язок, комунальне господарство, фінансово-кредитні інститути та ін.) [8, с. 267]. Таким чином, існуюча сьогодні соціальна інфраструктура сільських територій, з одного боку, відображає результат розвитку господарських систем, а з іншого – створює передумови для становлення й розвитку нових ринкових інститутів, що виконують певні інфраструктурні функції. Перед соціальною інфраструктурою на селі стоять такі завдання:

- створити умови для продуктивної зайнятості та збільшення доходів сільського населення;
- докорінно поліпшити матеріальне становище та підвищити престиж сільської інтелігенції;
- посилити соціальний захист найуразливіших верств сільського населення;
- забезпечити стабільне функціонування, розвиток і підвищення якості послуг галузей, установ і організацій соціальної інфраструктури.

Соціальна інфраструктура сільських територій є частиною соціальної інфраструктури країни або регіону, яку складають житлове і комунальне господарство, освіта, культура і мистецтво, охорона здоров'я, фізична культура, соціальне забезпечення, кредитування та страхування; служба побуту, зв'язок у частині, пов'язаній з обслуговуванням населення, інші галузі невиробничої сфери, а також торгівля та громадське харчування [9, с. 214]. Кожній галузі соціальної інфраструктури притаманні власна організаційна структура, форми обслуговування населення, механізм функціонування тощо. Все це зумовлює надзвичайну різноманітність і складність проблем розвитку соціальної інфраструктури сільських населених пунктів, тим більше в сучасних умовах зменшення їх кількості, знелюднення, дефіциту фінансу-

вання, розвитку телекомунікацій та впровадження інших інновацій у життєдіяльність людей.

Висновки. Запобігання подальшому поглибленню руйнівних соціальних процесів на селі передбачає активізацію розробки і поступового втілення в життя комплексу нормативно-правових та організаційно-економічних заходів, які ґрунтуватимуться на реальному попиті та пропозиції соціальних послуг на макрорівні. Тобто йдеться про посилення регулюючого впливу органів місцевого самоврядування на засадах органічного поєднання функцій місцевих владних структур та регіональних і загальнодержавних органів влади у вирішенні завдань розвитку соціальної інфраструктури сільських територій.

Тільки за умов державного регулювання та підтримки соціальна інфраструктура матиме важливу роль у формуванні сприятливого життєвого середовища на селі, відтворенні сільського населення та забезпеченні сталого розвитку сільського господарства й інших видів діяльності. Це передбачає створення й фінансову підтримку закладів культури, освіти, охорони здоров'я, розбудову житлово-комунального господарства, активізацію соціально-культурних заходів тощо. Це буде сприяти, як уже зазначалося, не тільки вирішенню соціальних завдань, а й збереженню сільського способу життя, культурно-історичних традицій як основу генофонду української нації.

Література

1. Терещенко В.К. Соціально-економічний розвиток сільських територій : [навч. посіб.] / В.К. Терещенко, Н.В. Морозюк // За ред. В.К. Терещенка. – Київ-Ніжин, 2011. – 184 с.
2. Колосюк Г. Роль та значення соціальної інфраструктури в економічному розвитку депресивних міст / Г. Колосюк // Механізми реалізації стратегії розвитку національної економіки. – Т., 2011. – С. 212-214.
3. Гнибіденко І.Ф. Сільська соціальна інфраструктура: аспекти розвитку та зайнятості населення / І.Ф. Гнибіденко // Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. – К., 2003. – 54 с.
4. Куценко В.І. Соціальна сфера: теоретичні, методологічні та прикладні аспекти розвитку : [кол. моногр.] / В.І. Куценко, Л.Г. Богуш, Я.В. Остафійчук [та ін.]. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – С. 109-403.
5. Ігнатенко М.М. Соціально-економічний розвиток сільських територій: [монографія] / М.М. Ігнатенко. – Херсон: Айлант, 2010. – 238 с.
6. Орлатий М.К. Соціальна інфраструктура села / М.К. Орлатий, І.В. Прокопа та ін. – К., 2003. – 82 с.

7. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій – запорука відродження аграрної України / П.Т. Саблук // Вісн. аграр. науки. – 2006. – № 5. – С. 23-24.

8. Юрчишин В.В. Сучасні аграрні перетворення в Україні / В.В. Юрчишин // НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАНУ». – К., 2013. – 424 с.

9. Романюк І.А. Соціальна сфера і розвиток громад у сільській місцевості / І.А. Романюк // Ефективне управління економікою: теорія і практика: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 4-5 жовтня 2013 р.) // Черкаський державний технологічний університет. – Черкаси: Видавничий дім “Гельветика”, 2013. – С. 212-215.

References

1. Tereshchenko, V.K. & Morozuk, N.V. (2011). *Sotsial'no-ekonomichnyj rozvytok sil's'kykh terytorij* : [Socio-economic development of rural areas]. Kyiv-Nizhyn (in Ukr.).
2. Kolosiuk, H. (2011). *Rol' ta znachennia sotsial'noi infrastruktury v ekonomichnomu rozvytku depresyvykh mist* [Role and importance of social infrastructure in the economic development of depressed cities]. *Mekhanizmy realizatsii stratehii rozvytku natsional'noi ekonomiky*. 212-214 (in Ukr.).
3. Hnybidenko, I.F. (2003). *Sil's'ka sotsial'na infrastruktura: aspekty rozvytku ta zajniateosti naseleennia* [Rural social infrastructure: aspects of the development and employment]. Kyiv: Rada po vyvchenniu produktyvnykh syl Ukrainy NAN Ukrainy (in Ukr.).
4. Kutsenko, V.I., Bohush, L.H. & Ostafijchuk, Ya.V. (2006). *Sotsial'na sfera: teoretychni, metodolohichni ta prykladni aspekty rozvytku* [Social sector: theoretical, methodological and applied aspects of development]. Cherkasy : Brama-Ukraina (in Ukr.).
5. Ihnatenko, M.M. (2010). *Sotsial'no-ekonomichnyj rozvytok sil's'kykh terytorij* [Socio-economic development of rural areas]. Kherson: Ailanthus (in Ukr.).
6. Orlatyj, M.K. & Prokopa, I.V. (2003). *Sotsial'na infrastruktura sela* [Social infrastructure of the village]. Kyiv (in Ukr.).
7. Sabluk, P.T. (2006). *Rozvytok sil's'kykh terytorij – zaporuka vidrodzhennia ahrarnoi Ukrainy* [Development of rural areas – key to the revival of agrarian of Ukraine]. *Visn. ahrar. Nauky*. 5. 23-24 (in Ukr.).
8. Yurchyshyn, V.V. (2013). *Suchasni ahrarni peretvorennia v Ukraini* [Modern agrarian transformation in Ukraine]. Kyiv: NAN Ukrainy, DU «In-t ekon. ta prohozuv. NANU» (in Ukr.).
9. Romaniuk, I.A. (2013). *Sotsial'na sfera i rozvytok hromad u sil's'kij mistsevosti* [Social services and community development in rural areas]. International scientific and practical conference. *Effective management of the economy: theory and practice* (212-215). Cherkasy: Publishing house “Helvetica” (in Ukr.).